

Светлана ГЕОРГИЕВА

НАРОДНИЯТ КАЛЕНДАР НА БЕСАРАБСКИЯ БЪЛГАРИН: ЕЗИКОВО-КУЛТУРНО ИНТЕРПРЕТИРАНЕ. РЕЧНИК

NATIONAL CALENDAR OF BESSARABIA BULGARIAN: LINGUISTIC AND CULTURAL INTERPRETATION. DICTIONARY

Анотация

В тази статия е направен опит да се проучат календарните обичаи и обреди като фактор, съдействащ за запазването на етнокултурната идентичност на българите от южните части на Украйна, които са един богат извор за разкриване на българската народна култура и за промените, които тя претърпява в обкръжението на други култури.

Народният календар се изследва през призмата на лексика и терминология, представени като кратки етнолингвистични статии, комбиниращи в себе си лингвистична и етнографска информация, т. е. описващи не само значението на думите, но и стоящата зад тях обредна реалност и вярвания, без които лексикалните значения понякога изглеждат немотивирани и необясними. В този вид темата за народния календар получава комплексно езиково-културно интерпретиране от гледището на съвременната научна мисъл за сложния феномен *език - култура*. Заглавията на етнолингвистичните статии са организирани по азбучен принцип.

Ключови думи: етнолингвистика, българска диаспора в Украйна, български календарни обичаи и обреди.

Summary

This article attempts to explore the calendar customs and rituals as a factor that saves the ethnic and cultural identity of the Bulgarians from the southern parts of Ukraine which are a fruitful source for fulfilling Bulgarian folk culture, for the changes it is influenced by the other cultural surrounding.

National calendar is examined through the prism of vocabulary and terminology presented as short ethnolinguistic articles, that combine linguistic and ethnographic information, i. e. describing not only the meaning of a word, but also a ritual reality they are related to and beliefs, without which lexical meanings sometimes seem unmotivated and inexplicable. Such an approach towards the issue of the folk calendar makes it possible to give a complex linguistic and cultural interpretation basing on the standpoint of modern scientific thought to complex phenomenon language - culture. The ethnolinguistic articles are organized by the ABC principle.

Keywords: ethnolinguistics, Bulgarian diaspora in Ukraine, Bulgarian calendar customs and rituals.

Обичаите и обредите, изпълнявани през ХХ в. в българските села в Бесарабия, все още не са добре проучени. Теренните материали, събрани от съвременните изследователи и въведени частично в научно обръщение (Барболова, Колесник 1998; Барболова 1999, 2013; Колесник 2001, 2008, 2016; Топалова 2009; Георгиева 2015, 2016), разкриват обикновено под формата на спомени старинни варианти. „Народният календар – пише С. Н. Толстая - е исторически създадена система за членене, отчитане и регламентиране на

годишното време, организираща обредния цикъл (календарните обреди), стопанския и битов живот, а до голяма степен и вярванията, и битуването на фолклора.“ (Валенцова 2016: 7). Изучаването му има важно значение за българската етнолингвистика, към която днес езиковедите проявяват особен интерес (Легурска, Китанова 2008; Плотникова 2013).

Най-ярка изява на етнолингвистиката са етнолингвистичните речници, в които обаче се включват сравнително малко материали от българските диаспори. Същевременно изследванията върху диалектите и културата на българите в Украйна дават възможност да се открият интересни особености. Така например в с. Заря, Саратовски район е регистриран народен празник *Сурма Лазар*. На този ден се е правело лазаруването, в което са се съхранили персонажите в обряда. Тук са запазени и персонажите при обичая *Пенерудал'ада*, които в България вече не се помнят. Все още се честват *Кук'еровд'ен* и Стара Нова година с характерния за нея обичай сурваки. От друга страна интерес представляват празници като *Макав'ей*, *Масл'еница*, *Стипануфд'ен*, *Св. Никола л'ет'ан*, които под влияние на руснаци и украинци тук са много популярни, а в България не се практикуват.

Проучванията на обредите разкриват не само общото в културата на българите от диаспорите с тези от метрополията, но и кои елементи от традицията са най-устойчиви. От друга страна вариантите, които понякога съществуват дори в едно село, показват не само това, че селото е формирано от преселници от различни краища на България, но и взаимодействието между тях. Наблюденията доказват също, че влиянието върху културата е първично, а върху езика – вторично, т.е. езиковата интерференция в областта на културните заемки обикновено е резултат от влияние върху самата култура. В този вид темата за народния календар получава комплексно езиково-културно интерпретиране в рамките на сложния феномен *език - култура*.

В тази работа народният календар се изследва през призмата на лексиката и терминологията, представени като кратки етнолингвистични статии, в които се описва не само значението на думите, но и стоящата зад тях обредна реалност и вярвания, без които лексикалните значения понякога изглеждат немотивирани и необясними.

Андр'ейевд'ен (Кул, Кам, Ор)¹, *Андр'ейевд'ен* = *Ч'есанд'ен* (Куб), *Андр'ейуфд'ен* = *Балабушк'и* (З). **1)** Народен празник, който се чества на 13.12 и съвпада с черковния празник Св. ап. Андрей Първовенчани. **2)** Вид гадаене на Андреевден. **3)** Тесто, направено на топче в устата, с което се извършва гадаенето.

*Връзката между трите понятия се разкрива в обяснението на гадаенето, което е основен обичай на този ден: *На Балабушки са сбирахми мумичита - падрушки Замисахми тисто*.

¹ В скоби са посочени имената на селата, в които се употребява наименованието на съответния празник. Съкращенията на имената на селата са разгърнати в края на статията.

Ката ина ут нас зима уда в устата и пу ино парч'енци тисто. Тистоту гу прайм на крѣкчи. На тва крѣкчи му думат балабушка. Каждый си прайши пу ина балабушка. Гату са гутови ги тургахми на митлити, каждый мумичи тургаши свойта балабушка на свойта м'итла. Сетн'а сичкити вм'есту тургахми митлити ду кучиту. Квату балабушка кучиту ша лапни п'ервуту, тва мумичи ша са уж'ени. На този ден се пеели песни, характерни за седенките и хората.

Аранг'ел (Кир), **Арханг'ел** (А). 21.11. На този ден завършват семейните празници.

Атанасувд'ен (Г) Народен празник в чест на св. Атанасий Велики. Според народните вярвания този ден е средата на зимата. 31.01.

**Считаса чи св. Атанас минава сридѣта на зимата, затва в то ден ледъ не е верен, лъжовен* (Г).

Баба Марта (във всички бесарабски български села) 1) Празник, посветен на пролетта – 1. 03.

*Рано сутринта на празника във всеки дом започва основно чистене – изгърсване, изтупване на дрехи, тъкани, измитане на къщата и двора. Това чистене е свързано с митическото изгонване на злото, чийто символ са бълхите. Сметта се изхвърля далеч от дома. Със запалена метла обикалят из двора като викат: *”Вън бълхи, фѣтр'а Марта!”* (З). *„Бехли венка, Марта у кѣити!”* (Вч) Преди изгрев слънце жените изнасят на двора нещо червено – дреха, пояс, прежда и го оставят на стряхата или плодно дърво.

Едно от най-съществените изисквания в първомартенската обредност е изработването на *мартинки* (З), *мартинки//мартиниори* (Г), – усукани бели и червени конци, които децата завързват на дясната си ръка. Свалят ги и ги слагат под камък или ги закачат на дърво, когато за първи път през тази пролет видят щъркел, като казват: *”Щъркел, бъркел, на ти Марта, дай ни л'ато!”* През този ден жените не перат.

2) Персонификация на обновяващото начало, т. е. на пролетта: *П'еро: марта сичкити си дар'а:т мартинки и са пуздравл'а:т, чи доди Баба Марта. Рану сабахл'ан са изнасят синкити др'ехи и са прув'етрьо:т* (З).

Баб'енд'ен (Кир, Т), **Баб'анд'ен** (А, З, Г, Вч, Р), **Бабинд'ен** (Кам, Дл, Куб, Кул, Ор), Празник, посветен на бабите-акушерки, родилките и здравето на децата, който се чества на 21. 01.

*Празнува се само от жени, които са раждали. Някога те можели да идат сами или със свекървите си на празника, който се състоял в дома на бабата-акушерка. Всяка млада жена отивала при своята баба-акушерка, като се стремяла да бъде първа, та да седне до нея. Задължително ѝ носели *гушки, ихни'а, милина, вар'ени ица, сул'ена риба и курички, вину и ракийа* и всичко слагали на масата. Поливали ѝ да си измие ръцете и я дарявали със сапун,

пешкир, забрадка и пари. След това я кичели с цветя и сядали на масата, като на бабата се давало най-почетното място. В чашите наливали ракия и пожелавали на бабата дълги години живот, да бъде здрава и все тъй да помага на жените, а после пеели предназначенията за случая песен – *“На здраве, скъпа бабо!”*, чийто текст засега не сме открили в бесарабските села. Празникът завършва с обичая *“раскатъвани на бабата”*: жените са *“припраини”*, т. е. накичвали се с низи от червени чушки и къдели вълна и така ходели по улиците, където се събирали с групите на други баби. Там музиката свирела, пеели се песни с еротични мотиви, играело се хоро. На празника не се допусkali мъже. Но, ако по пътя срещнали някой мъж, жените го събличали гол, мажели го с катран и посипвали с перушина и го развеждали по улиците на селото. Пеяели се шеговити песни: *Н’е знай булка да работи, най-знай булка с’еми да чьопли. Чьопл’ала гу, збирала гу, зад вратата и пуд миклата. Носи вуда, пулива гу, чи изникна б’ели гъби, чи им свари чурбица, на свекър и на свекърва* (Дл).

Празникът продължавал и на втория ден, когато се събирали на *пухмилка*. Отново си носели храна – варени яйца, солена риба, туршия и се веселели.

Благов’ешт’ене (Т), *Благув’ешт’енийе* (З, Куб, Кул), *Благуштин’е* (А, Вч), Голям църковно-християнски празник, който се чества на 7. 04.

**Са в’аро:, чи на то: д’ен прилита: кукушката и убажда, чи зимата си ут’ид’и. На Благув’ешт’енийе сичку жу: изл’ава ут зим’ата. Сабахл’ан митът дора и збират буклука в ина купичка, и запальо:т ог’ан, да ни са въдат зм’и: в дора. На то: д’ен уб’азат’алну са ид’е риба* (З).

Богородица (Кир), *Богуродица* (А), *Гул’ама Богородица* (З, Куб, Кул), *Богуродица = Гол’ема Богородица* (Т). На този ден – 28.08., се почита св. Богородица като покровителка на майчинството и жените, защитница на семейното огнище.

**На Гул’ама Богородица са пич’е кравай и здобни. Тва сичкуту вм’есту сас хабалки и грозди са носат в ч’ерко:та. Там синкуту са свит’ава и с’етн’а хора:та си гу раздават – за здраве и за мъртвите.*

Бъдни вечер (във всички бесарабски български села). Народен празник - вечерта срещу *Кол’да* – на 6 срещу 7 януари, когато цялото семейство се събира на тържествена вечеря.

**Са готви житиу, кампот ут сушинак, посни манџи. Са пич’е л’ан, утгор’а му пра’ат прусурки. Вич’ер’ата са прикад’ава с там’ан. Ц’ала нош в лампатката ду кун’ата гури ог’ан* (З).

Варвара (З, Г, Кам, Кул) *Варваринден* (Куб). Празник, посветен в църковния календар на християнската светица великомъченица Варвара, който се чества на 17.12.

**На Варвара са ходи на гости при синкити Варвари. Т'е са готват ду празн'ака. Им жила'ат сичку хубу: и най-напр'еш кр'енку здрави (З). Ништу ни са дава, ни са зима ут дора. Койту дой трябва да гу накараш да сенни, леку да легнат гадинити на ицата (Г).*

Вартоломей (Г) 11.06. Народен празник в чест на св. Вартоломей.

**Ни са крути ништу вцети да ни бѣдат вартоглуи (Г).*

Васил'евд'ен = Сурва = Стара Нова гудина (Кам), Сурва = Стара Нова гудина (Кул), Васильовд'ен = Сурва (Куб, Ор,), Васил'уфд'ен = Сурваки (З), Васил'ухд'ен (Вч), Васил'ууд'ен = Сурваки (Р), Сурва (Г, Кир), Сурувки (Вч, Дл,), Сурваки = Василуод'ен (Куб), Сурваки = Сурики (А). Народен празник на 14.01, с който народът отбелязва по стар стил началото на новата календарна година и съвпада с християнския празник, посветен на св. Василий.

**От гледна точка на православното християнство денят се тачи като имен ден на хората, които се казват Васил. Но той е по-популярен и по-широко се чества като Нова година по стар стил, Сурва(ки). И като такъв той е вторият по значимост народен празник след Коледа. Отличава се с богата празнична обредност. Трапезата е богата с ястия, като задължително на нея трябва да има кут'а (варено жито), кампот (ошав), кравай (хляб с украса), към която се включва и кръстче. Прави се новогодишна милина с късметки (З), милина с клечки (Г). Те се слагат под най-горния слой на милината. След като се прекади масата, тавата с милината се завърта три пъти и всеки взема падналото се пред него парче с късмет. Остатъците от вечерята стопанката ги събира в една торбичка и я слага в курника, та да се въдят кокошки. В тази нощ момите гадаят по различни начини: Пудар вич'ер'ата в то: д'ен мумичиту изл'ава на дора зима калъош и гу фърга приз къштата. Гату той панни на зим'ата мумичиту прувир'ава в куйа старна той п'указва и в та: старна т'а ша са уж'ени. Същата нощ из село ходят момченца на траки (Куб), джамал (Ор) тий носали със себе си инъ гулама звезда (Г, Куб) и колокол (Куб), пуйит песни, танцуват (Куб); ходат с хлопка, званец (А); и се преобличат в мечки, цигани: Гату мунч'енца:та фл'аат в дора т'е викат: "Да п'ейми ли?" Хаз'айана утвар'а вартата и ги вика в къшти. Мунч'ету фл'аа, са кръсти на кун'ата и начина: да п'ей (З). У нашту с'елу ни од'ат да коладват, то са загубилу уж'е, дицата од'ат на джамали нуит'а сришту сурваки) (Ор).*

Рано сутринта на другия ден започва сурвакането. Сурвакарите (сурвари (Г), сурукници (Вч), сурваки (Ор), сурвакари (А) са мунч'енца (З), лап'анца (Г) са на възраст от 4 до 12 години. Със сурваницит'е // сурванички (З), сурукници (Вч, Дл,), суракници // суркници (А) 'свежо откършена дрянова, върбова или акациева пръчка или клонче' те сурват по гърба възрастните в къщи, а после и съседите или роднините, като изричат благословии за

здраве и плодородие: *Сур, сур гудина живу здраву пак дугудина, червена хабълка в градина, ройну вину, жълт клас на нива, живу здраву пак дугудина (Г). Помн'а, угату б'ау малка, най чакауши да доят сурвакити, мамини ма убличайаши красиу, праийа ми прэчка. Украшавайаши га с цветнайа бумага и дождик. Ас ут сабал'ана нач'евауши да убикал'ам руднинити: бабини, л'елини, уйнини,и ошти од'ауши у кумиштити. Там ги сурвакауши и тий ми давайа пр'аники, канф'ети и кап'ейки. Сурва, сурва гудина, ч'арв'ена абалка у градина, зил'ен клас на нива, пу жуу, пу здрау пак дугудина (Ор). Други дица ходили б'ез сурукница и п'еили: Василка прасилка, Василку му й батку пусни м'ен'а в хатку, кад'ети са л'уди, Ана Христо буди, с'ейм, в'ейм, пусивайм, с Новъм годом поздравл'айм. Хаз'аин, хаз'айка пудкув'ети ни магариту ачи са хлэзга (Вч).*

В'еликд'ен = Паска (А, Г, Вч, Кам, Р, Дл, Куб, Кул, Кир), *Вилигд'ан* (З). Най-големият пролетен християнски празник Възкресение Христово, който е подвижен – чества се през периода от 4. 04. до 8. 05.

**Ошти ут събута в'ечар хора:та ут'уат в ч'ерко:та. Киди сабахл'ан нач'а:т да свит'ават паскити. С'етн'а си ут'уат ут ч'ерко:та и си думат ид'ен на друк, Христос васкр'ес, Ваистину васкр'ес (З).*

Рано сутринта на първия празничен ден (винаги неделя) всички отиват на тържествена служба. Свещта, която държали в църквата, се отнасяла запалена в къщи и с нея обхождали местата, където има дървеници, четирите ъгъла на стаята, след което я загасвали. В църквата и до днес се осветяват яйцата, паската и др. храни. Вкъщи и на улицата се разменят обичайните поздравления: “Христос Воскрес”, “Воистину воскрес”. Характерно е чукането с червените и пъстри великденски яйца, свързано с поверието, че чието яйце излезе най-здро, той ще е най-здрав през годината. Черупките от първите яйца, с които се чукат възрастните, се залепват на горния праг на вратата, против всякакво зло, което може да влезе в къщата. Светеното яйце се яде само половината, а не цяло.

На Великден *младити* отиват на гости при своите кумове. Носи се *кравай, паска, кукошка, имши, красени ица*. Кумът и кумецът държат в ръцете си яйца и се “*христосват*” с тях. Момите носят *поклон* на *кумицата* си от *Врѣбница*. Следобед всички моми отиват под някое клонесто дърво и се люлеят на люлка за здраве. Задължителен елемент на празничната обредност и през трите дни са люлките и хората. Песните, изпълнявани при люлеенето, и танца са главно митични.

Власуѡд'ен (Г), *Власуѡд'ен* (З), *Влас* (Вч). Народен празник на 24.03, посветен на здравето на воловете и църковно-християнски празник в чест на светеца Влас, тачен от народа като покровител на домашните животни (особено на впрегнатия добитък).

*На *Власувден* мъжете почистват оборите, изчесват воловете и ги изкарват на водопой. От животните се взима малко вълна за лек. Жените не предават и не месят, изобщо се избягва работа, за да ни бул'ат пръст'ата (Г); пак койту рабути ша гу були пръста (З). Но той е и: *Им'ан д'ен на хора:та д'ету им м'иту Влас*.

Връбница (Г, З, Дл, Куб, Кул, Ор), *Вр'евница* (Вч), *В'ербна н'ед'ел'а* (Кам). Неделята преди *Вилигд'ан* – на този празник завършва цикълът на моминските пролетни игри.

**Вартити са укичьо:т сас в'ербуй клончита. Посли службата мумити си зимат пу ина вербо: пръчица и ут'ууат на йаза. Ут т'е: пръчици си плитът виноци, ги нарид'ават на ина пръчка и ги пускат на удаата, койту винок ша плуй най-напр'еш, та: мума ша бъй кумица на Лазар'ца* (З). Кумицата води другарките си вкъщи, където майка й слага трапеза. В знак на почит на комицата се говее до Великден.

Вълчи празници (З), *Вълци празници* (Куб). Название за периода от три дни, празнувани в чест на вълците от 2.02.

*През този период жените не работят с вълна. Не се крои и не се шият дрехи. Не се отварят ножици, тъй като: *Хъту ша шийш, или ша рабутиш с новички на Въл'чити празници, шта уткрамни вълака* (З). Табу е името на вълка.

Г'ерг'евд'ен (Вч, Куб, Чш), *Г'ергьовд'ен* (А, Г, Кам, Дл, З), *Г'ергьохд'ен* (А), *Г'ергьоуд'ен'* (Кр), *Гьоргувд'ен* (Кул), *Гьоргууд'ен* (Р), *Герг'офден* (Кир). Народен и черковен празник на 6.05, посветен на християнския светец Георги, който в народните представи е покровител на овчарите и стадата.

*Голям пролетен празник, с който се свързват много обичаи и вярвания. *Трябъ дъ станът нъприш бъсмътаркити, рану, рану дъ идът нъ мандрътъ с шерини тугеги, упечини тугеги, то ли ут сълкъм, то ли ут другу, чи ги упичът нъ огянь силну, а чи дъ риче дъ удари кучи ли, влък ли, нешу ли, и дъ ни съ счупи; якъ тугягъ; шерини, ги нърязувът къкту зъмче. И иди с таа тугягъ, съ упре нъ тугягътъ, и съ приметни три пътя – киди зайдювъни, киди изгрывъни, и дъ съ търкулни пу русътъ* (Чш). *На Г'ергьовд'ан, рану сабахл'ан, в кажний дор, са коли младу хаганци, и му са збира в н'акуй пасуда кръфта. С'етн'а ф та: кръф си тупът пръста и тургат точки на лиц'ету на дит'ету, тва са прай ,коту дит'ету да ни гу урчасо:т* (З). Вярва се, че това предпазва детето от уроки. *Крадът манинки дит'енца у майката за здрави, с'етн'а искат мухарич за т'ах* (Г). Бележат се също горния и долния праг на вратата – да не влизат болести и магии в къщата. След това децата отнасят чашата с кръвта към реката и я изливат в нея, за да има дъждове. После те си измиват лицата с вода от реката. Агнето се пече цяло и заедно с хляб и други неща се носи в църквата. След осветяването всички си разменят ястия и заедно обядват в църковния двор. Следобед се изнасят печените агнета на улицата, където всяка махала си има място. Готви се **курбан** и

всичките от махалата ядат заедно. Преди това най-възрастният чете молитва и кади трапезата. Костите от изяденото се прибират и заравят в някой мравуняк, като казват: *Тъй да са въдат фи'ети, къкту са въдат т'е: мурафинки!*”. *Ръж'енити*, на които са били печени агнетата, се забождат в нивите, да порасне житото, колкото тях високо. Стопаните ходят да оглеждат нивите, ако в зелена нива се крие гарван, значи ще има голяма реколта. Приготвя се общоселска трапеза, която се прави край селото. Край трапезата и през целия ден се играят гергьовденски хора. Играе се на песен, а песните имат религиозно-митичен характер, с мотиви за змейове и самодиви и с основния мотив за св. Георги, който обикаля полето, побеждава ламята и отключва влагата и плодородието. По-късно се правят люлки и всички хора се люлеят за здраве. За люлката избират зелено дърво, а не сухо, защото сухото дърво е за болести, а зеленото е за здраве. *Млади умич'енца си гадаят. В харман'а търс'ат суган с три листа и ги р'ежат. Си загъдават пу ино лапинци (пу ср'едъта на суган'а) тис с когуту пурасниш с н'егу и ша бъдиш, ша са ужениш* (Г).

Обредна трапеза: *курбан* (обредно ястие) – печено ягне с булгур/ориз (Чш., Кр.); *курбан* – чорба (Кул, З).

Герман Свети = *Пип'еруда л'ату* (Г)

Димитрофд'ен (А), *Димитруфд'ен* (З, Дл), *Димитрувд'ен* (Кул, Чш), *Дмитровд'ен* (Г, Куб, Кир), *Дмитрууд'ен* (Р). Голям християнски празник – 8. 11., който се чества в деня на християнския светец Димитър Солунски.

*В народните представи бележи началото на зимата. *Кунчаат да праият свадби. Са начинават зимнити сид'енки. Са п'ей лична п'ес'ан на Димитруфд'ен* (З). Започват се зимните седянки. *Са раздава дмитровски одуши* (Г).

Еньовд'ен (Г), *Ен'уфд'ен* (З), *Йан'увд'ен* (Куб, Кул), *Йан'ууден'* (Кр), *Йеньовд'ен* = *Гурешник* (Чш), *Йеньуфд'ен* (Кир). Народен празник на 7.07, и същевременно църквата отбелязва рождението на св. Йоан Кръстител.

*На Еньовден рано сутрин, преди изгрев слънце, моми и жени, врачки и баячки берат билки, които вият на *ен'овски венец* и през цялата година ги използват за лек. Свиват се толкова китки (*енъова китка // розова китка* (Кул), *йенювчи* (Чш)), колкото са членовете на семейството. Тези билки са натоварени с магическа сила, поради което не само лекуват, но и предпазват от зли духове, притежават свойството да накарат някой да обича или да мрази, поради което са също *омразни* и *любовни*. На този ден се събират също зелени орехи, които се посипват със захар и се заливат с ракия. Смята се, че това е първото лекарство, както за човек, така и за животни, от стомашно-чревни заболявания.

През тази нощ магическа сила придобиват и водите.

Освен това: *Ут глина са праї чул'ечи – Ен'у. Гу тургат на сухрата пирид кун'ата. Пуд Ен'у са тургат листа ут баби зъби и с такива листа гу пукриват* (3).

На Еньовден се гадае за здраве, женитба и плодородие. Еньовденските гадания се извършват в обичая надпяване на китка. *Са сбират муми на дугувар'ену м'асту. Ина ут мумити дувиди мумичинци тъй киди п'ет гудинки и гу припръват на Ен'у. Му убличат дълга б'ала риза с ракави. Мумичинциту драци рац'ети пуснати, а пак в ракавити мушкат ина дълга пръчка. На главата му връсо:т чарв'ена кръпа и утгор'а тургат винок ут цв'етита. На тва мумичинци му казват Ен'у. Вс'ака ина мума си носи цв'ети, привръсану с чарв'ену кунч'е. Гату доят ду упр'едил'енуту м'асту, мумити слагат Ен'у на зим'ата и тургат ду н'егу видро сас свитена уда, пукриту с чарв'ен плат. Вс'ака ина ут мумити си загадава жиланийе вкъшити, гату привръсва китката. Мумити акружават Ен'у в харавод и пускат свойти цв'етита фав видроту. След това момите пеят и танцуват, а Еню изважда от ведрото по една китка. Всяка си познава китката и гадае по текста на песента, който съпада с ваденето на нейната китка. Припева на песента се пее от всички моми, а останалите куплети само от една. Куплетите всъщност са вид наричания под формата на гатанки и с известен хумористичен уклон, напр.: *Зр'ала д'ул'а, нидузр'ала, д'ету шт'ала, там пан:ала /пийан'ца/ Припев: Извади, Ен'у, китка ен'увука! Шита риза, нидушита ж'енил'ата на вартата /скору ша са умъжи /Царулан, голан, прис пул'е б'ага, царул'а си ст'ага/ б'есталков гудиник/ Пъстра змийа пуд прагъ лижи, с мору: сукну черква мит'е! /ша са умъжи и ша стани работна/ и т. н. Пеят се и други песни като: Ой, Ен'у, Ен'у д'ин д'и кул'ету пу пул'ету на Ен'у пр'асна китка, на момити чарв'ена китка, на мумцити ч'ерни калпаци* (3).*

Гадае се и по друг начин. Вечерта преди празника момите откъсват три неразцъфнали цветя от *магарешки трън*, слагат ги във водата и ги наричат с мъжки имена, които им харесват. Който цвят пръв се разтвори, за момче с такова име ще се омъжи момата.

В края на празника момите заравят куклата от кал на брега на реката и молят дъжд за полята. Цветята хвърлят в реката, та водата да вземе всичко лошо и да им донесе щастие и изпълнение на желанията им.

Задушница (А) *Проуди* (3). Ден, посветен на мъртвите.

Загуб'елки (3) Седмицата, която започва в неделята на осмата седмица преди началото на Великденските пости.

*Днес *Месни Заговезни* и *Сирни Заговезни* са обединени в *Загуб'елк'и*. Хората ходят на гробищата да “преливат” умрелите. Жените раздават хляб, варени яйца. После: *На Загуб'елки вичаръ са турга на сухрата манци от мисо. Друк д'ен са ид'е милина, зелн'ак, вар'ени ица, ихнийа, мл'аку с уриз. Койту драци три д'ена пост, ут'уа да са конкоо. Тугаа*

са нач'еат карл'уцити. На Загув'елки младити хора, д'ету са ж'ен'аа унаа ес'ан, ут'уат при свойти кумуй за прошка. Вечерта се пали огън, който се прескача, около него се играе хорото "карлюк" на песен, която вече не се помни.

Ивановд'ен (Кам, Дл, Куб, Кул), **Иванувд'ен** (Г), **Ивануфд'ен** (З), Черковен празник в чест на Йоан Кръстител – 20.01.

*На то: д'ен стават рану сабахл'ан и сабуждат младити. Мъжуйти ги зал'иват с уда и им жилайат сичку най-хубуу. Тоо д'ен личан празник на сичкити, на койту муй миту Иван. Руднинити и друзйата ут'уат да им пуливат да си измийат рац'ети им жилайат синку хубуу и им дар'ават рубашки, кърпи и пишкири (З).

Игнажд'ан (З), **Игнажд'ен** (Вч, Кам, Дл, Куб, Кул, Ор). Празник, честван в деня на свещеномъченик Игнатий Богоносец – 2.01.

*На ср'ешту празн'ака варет житу, пичет пр'асна питка, на питката утгор'а са турга св'еш. Ошти са турга на маста у ина паничка малку сламица, пак у сламата са турга ино иц'е. Готват са п'ечини картофли, з'ели сас урис, вин'егр'ет (Вч).

Са в'ароо, чи в тоо д'ен, п'ерв'е:, койту фл'ей в къшити, тр'або: да гу турнат да с'енни. Пудар тва, гу пусипо:т с житу, да има клочки с пил'анца (З).

Илинд'ан // **Или'уфд'ен** (З), **Илинд'ен** (Г, Р, Дл, Куб, Кир). Един от народните празниците за предпазване от гръм и градушка, който се чества на 02.08. и съвпада с черковния празник, посветен на Св. Илия.

*Вярва се, че Св. Илия кара ну ниб'ету фаф златна каруца и тръси да убий ламата д'ету са пас'е в зимницата. В този ден не се работи. Ако някой започне работата, ще го убие гръмотевицата грамеш (Кул), гърми (Чш), гърмеш (Кр), която пророк Илия държи в ръцете си. Опасен ден - шкудлив ден (Кул), аталийа (Чш), шкудлиуу ден' (Кр).

Йарба в'ерд'е (Кир) Последният ден от Русарската седмица.

*Туй йе гато испруваждат русарете, тугава се дума Йарба в'ерд'е (Кир).

Йордановд'ен (Кам, Дл, Куб, Кул), **Йордануфд'ен** = **Уд'иц'и** (З), **Юрданувден** (Г), **Юрданухден** = **Юрдан** (Вч). Празник, честван на 19.01. и свързан с представата за кръстената вода и нейната очистителна и здравеносна сила.

*На Удици са драци пост, манцити са прикад'ават. На Йурдана бат'ушката свит'ава удата, хора:та га сухран'ават кту л'ек приз ц'алата гудина. Свит'ената уда са пий на гланну сърци, сабахл'ан. Удата ликува и ут ураки (З). Нушит'а наср'ешту празника нибету са уткрива и койту си загадай имиту то ша са испълни (Г).

Колда (А, Вч), **Кол'да** (З), **Кол'еда** (Кам, Кул), **Колада** (Дл, А), **Кол'ада** (Куб). Най-големият и най-богат в обредно отношение зимен религиозен празник, който се празнува

три дни и е посветен на раждането на Христос, поради което е известен и като *Рождество Христово*. – 7.01.

* Следващото описание се отнася за с. Заря: Месец преди празника започвали да се събират момци и младоженци, които искали да бъдат *коладници*. Те се разделяли на седем дружини, колкото са улиците в селото. Но тъй като момците и мъжете били много, а всяка *дружина* се състояла само от четири души, се налагало те да бъдат избирани. Правилата за това са били много строги и както казват в селото: “*Конкурса б’еши гул ам*”. Подборът извършвали няколко от най-уважаваните възрастни мъже, които на млади години не веднъж са били коледари. Обикновено се избирали ергени, които вече били сгодени. Но едно от основните условия е те да могат хубаво да пеят, затова в дружините се включвали и негодени момци с певчески способности, *красиви, снажни и куражливи*. По същите причини се включвали и женени млади мъже, които преди това много пъти са коледували. Всеки от сгодените момци се стреми да бъде в дружината, която ще ходи в дома на годеницата му. Това внася известни трудности при разпределянето на улиците между дружините, още повече, че им било забранено да отидат в друга улица. Забраната се нарушава само, когато предварително не е постигнато нужното разпределение. Тогава се позволява на една дружина да отиде на друга улица, но тя има право да посети само къщата на годеницата на своя коледар. След това всяка дружина си избирала *Кудата*, т. е. предводителя. *Куда* става този, който има най-хубав глас, най-добре знае коледните песни и най-бързо изрича *благословката* ‘коледната благословия’. Всяка дружина си има по 8-10 души помощници, които също се избират, но в техните групи има и по един двама възрастни мъже. Най-възрастния и най-почитан бил определян за *вардач*. Той отговарял за дисциплината в дружината, за подаръците, които коледарите получавали и най-вече следял да не мине дружината в друга улица, защото може дружините да се срещнат, а ако това стане, да не се стига до *лабут* ‘бой’ между тях.

След това: *Коладн’иц’ит’е кажд’ий в’ечар ц’ал м’ес’ац вм’есту с Кудата са тр’ин’ируаха. Им пумагаха двама най-стар’и мъжуй, д’ету хубуу знаят кол’едарск’ит’и п’есн’и. Са п’ейат най-разн’и п’есн’и: за мума, за ирг’ен, за малку д’ит’е, за хаз’айан*. Затова коледарите имат богат репертоар от песни, тъй като във всеки дом задължително трябва да изпеят подходяща песен за всеки от семейството. Различни песни се пеят за стопанина, за момък, за девойка, за дете и т. н.

Коледуването започвало в полунощ. Коледарите задължително били облечени с черни вълнени панталони и черен балтон. На главата си имали астраганени *гугли* ‘калпаци’, украсени с нанизы от златни и сребърни монети, към които се прибавя китка и друга украса. Стопанката, която очаквала коледари, приготвяла за тях *вит, превит кравай*, а

стопанинът – гърне с вино и пари. Тази вечер затварят кучетата си и чакат коледарите, които с влизането в двора започват да пеят тъй наречената песен на вратата:

Ку си сън'ан буд'ан бади –

Стан'ай, стан'ай, нин'ай, господин'е!

Ку си пийан тр'ез'ан бади

Чи ти идат добри гости

Добри гости коладници

Чи ишти п'ейат личан п'ес'ан.

Тази песен има различни варианти, но навсякъде се пази обръщението: *Стан'ай, стан'ай, нин'ай, господин'е!* (Георгиева 2005: 39-42).

След това всички влизат в къщата, но помощниците остават в коридора, а четиримата коледари се допускат до *гол'амата къшита* 'най-голямата и представителната стая, която е предназначена за гости', където сядат на масата. Стопанинът и стопанката с цялата си челяд сядат срещу тях. Поръчката за песните и на кого да се пее дава стопанинът. Когато коледарите изпявали всички поръчани песни, стопанката връчва кравая на *Кудата* и той започва *богослòвката* - благословията за здраве, за сполука, за плодородие и т. н. Този момент е изпитание за *Кудата*, тъй като той трябва да покаже уменията колко бързо и ясно може да изрече благословията, чийто текст гласи: *Йас да рича по св'ети Никола, ни дружини благославим. Амин. Сношти, полуношти, што сми път'а пътували, кал'а трава пътпкали, черни м'етки пурусили. Йас та рича пуслид'а Никола дружина. Амин. Това наша стар'а стариник, кому било най-милу и драгу, дадуха добри чисти синуву и дубри чисти дъшит'ери. Синуву са ж'енат, къшти събират. Дъшит'ери са ж'енат, къшти разнасят. Той са жалну нажали, гн'евну, чи си грамна златна пат'ерица, чи си погна синуву и дъшит'ери. Прис пусти чузди т'ел'еги. Той ни стигна синуву и дъшит'ери. Той най стигна свитога Иван, на път'а крайну път'а, д'ету куринската мугила, д'ету гул'ама д'алба дил'еши. Кум брату паничка, кум брату лажичка. На това наша стариник са падна най-малката лажичка, старовука паничка, д'ету буре кил'це, кил'це и пулвина. Той слага га ут ръце на ръце, чи га тури в златна л'улка. Лула л'ул'аше, п'ес'ан му п'ейше: "Расти, расти синко, гул'ам да пурасниш. Да тръгниш пудар вакли овци, да дувиш б'алу мл'аку, да сириш пр'асну сирини, да ср'ашкаш пътници и друмишта. Да изплашташ майчини и баштини гр'ахуви. Йас да рича по св'ети Никола, ни дружина благословим. Амин. Раслу, пураслу тва чеду, то ни тръгналу пудър вакли овци, да дуви б'алу мл'аку, да сири пр'асну сирини, да изплашта майчини и баштини гр'ахуви. То най тръгналу пу далбоки доли, пудар чарнооки моми кату майка му и башта му на млади години. Йас да рича по св'ети Никола, ни дружина благословим. Амин. Тоз кравай в'ит, пр'ев'ит, пр'ед*

Бога п'ечен, на нас нар'ечен. Колкото са зрънца у него – мл'ат'и, премл'ат'и, в'ат'и, прев'ат'и, толкус здрав'и и чест в таз'и къщита. Да р'ичем, дружина: "Ам'ин!" (Георгиева 2003 а: 228-234).

В този момент не само домакините, но и помощниците, които наблюдават през отворената врата, дават оценка на *Кудата*. Тя е от голямо значение, защото в продължение на месец след Коледа обект на коментари в селото са уменията на всички куди и кой как се е представил.

Когато свърши коледуването, дружината се сбогува със стопаните, като им пожелават: *На здрав'и т'и добър стан'ан'ин! Колку в н'еб'е др'ебн'и зв'езд'и, толкус здрав'и в таз'и къща! А на излизане от къщата пеят: Н'е йа й навънка (2), Госпут нафътр'а (2).*

Дарения кравай нанизвали на дълъг прът. Помощниците носели по 3-4 пръта, на които нанизвали по над 10 кравая. Когато един прът се напълни, оставят го в някоя от къщите, където има мома за женене. И така до сутринта. До обяд коледарите си почиват, а след обяд вардачът им приготвя шейна, в която впряга най-буйните коне. Накривил калпака си, той събира с шейната всички коледари и с песни и веселба си прибират краваите, които през нощта са оставили в домовете на момите. Трите дни на този празник нищо не се работи.

Кръстовд'ен (Куб), **Кръстуфд'ен** (Кул), **Кристовд'ен** (Чш). 28.09.

**В с'елу Куб'ей малу инъ п'есн'а - "Къкту на Г'ергъовд'ен агн'е са коли, на П'етруд'ен пил'е са коли, на Кръстовд'ен вину са пий". Другарит'а са черпали на тоз д'ен сад'е сас вину, сас ракийа н'амалу ке. Са пийелу вину за здрави. Койту имали мънанки д'еца тур'али им прасто у винуту да си пробат и тий за здрави* (Куб).

Кук'еровд'ен (З), **Кук'ери** (Кул, Ор). По спомени на възрастните хора това е понеделник след *Загув'елки* (вж. по-горе) (З); на *Масл'еница* (Кул).

*На този ден имало кукерски игри. Момчетата си слагали на главите маски с рога, обличали се с женски дрехи и се кичели с накити. В кукерската дружина има *баба, цар, булка, водач* и др. Двама от кукерите носели стълба, покрита с черга и на този импровизиран трон слагали най-големия алкохолик в селото, като го напивали. До него, вместо възглавница, слагали парцалена котка. Това е царя. Кукерското шествие обикаля из селото като всички силно викат и пеят. Някои от кукерите ходели на *ходули 'кокили'* (З). *Йерг'ените са приправат с убърнати кожухи на кузи, м'ечки, кони, могат да бъдат военни. Прав'ат си маски. Открамнат жина и искат викуп* (Кул).

Лазаровд'ен (Кам), **Лазар'евд'ен** (Куб), **Лазарувд'ен** = **Лазар'ца** (З), **Лазарца** (Г, Дл), **Лазарова събота** (Кир). Подвижен празник, ориентиран в календара спрямо Великден и винаги се отбелязва в събота една седмица преди него.

На Лазарувд'ен мумичанца:та (З), умиченцата (Г) ходят на Лазар'ца. Лазаркити са сбират в групи по сед'ам мумичита. П'ервата – кума (тва мумичи, д'ету н'ама майка), дв'а муми д'ету н'ейат, ина прид'алница, ошти дв'а муми д'ету утп'ават и с'едмата мума – упашка. Г'а носи усат курзинката за ицата (З). Се събират по седем човека и ходят по село. Пеят песни на стопанките: Заспалу ми й дит'енци пуд б'ал ч'ерв'ен трандаф'ел. Заспи, заспи дит'енци, Лазар ни е ката д'ен, идин път в гудината кату ружа в градинта (Г). Те им дават яйца, бисквити, бонбони, пари. В неделя се празнува **Сурма Лазар (З) (вж. по-долу).*

Лудата ср'ада (А, Кир). Сряда по време на Русарската седмица.

Макав'ей (З, Куб, Кул, Чш, Кр), **Маковей** (Г), **Маковейа** (Дл), Народен празник, който се чества на 14.08.

На Макав'ей са збират цв'етита, мак и сонушник. Пудар тва са носи в ч'ерко:та, д'ету са свит'аа. С'етн'а гу зимат кату ликарству (З). Са свит'ават китки и хабълки. Куйату майка има умр'алу дит'е ни йд'е хабълка, чи на уно св'ат н'ама да стигни на дит'ету (Г). **Малка Богород'ица (З, Кр), **Малка Бугуродица** (Г), **Мъничката Бугуродица** (Кр). Празник, свързан с култа към Богородица – 19.08.*

**Са пич'е кравай и са носи в ч'еркоота. Там бат'ушката служ'и м'улеб'ан “За Богородица” и са свит'ават кравайити. Пудар тва хораата си раздават ид'ен на друк (З).*

Масл'анца (А, Г, Вч, Ор), **Масл'еница** (Кам, Дл, Куб), **Маслиница** (Р), **Масл'еница=Масл'анца** (Кир).

**На Масл'анца хамкат ица. Уб'ел'ануту иц'е гу в'ес'ат на ина възичка и гу хамкат с устата (Г). Са пали гол'ам оган паипалига са сбира сичката майла, абычну с'е ду уни ора ду т'ау га пал'ат. Ората си изнас'ат топчата, вину, милина. Ч'ерп'ат са, идэт и скачат приз оган'а. Рану ур'еми малад'ежа танцуваши вокруг оган'а и п'ейши п'есни (Ор).*

Миланка (Кир) 1. народен обичай на Нова година, при който група от определен брой преоблечени младежи, носещи кукла, посещават домовете (обикновено на своите избраници) и искат пари и дарове за лечение на куклата, която обикновено се представя за болна; 2. Название на самата кукла (Барболова 1998:111).

Млад'енци = **Свити четирийси** (З) Християнски празник, който се чества на 9.03 и е посветен на светите 40 мъченици.

**Във всяко семейство се пекаат по 40 малки кравая, които се носят в черквата. От тях 2-3 дават на попа, а останалите разменят помежду си.*

Никулд'ен (Г, Куб, Кул), **Никул** (Куб), **Н'икулд'ан** = **З'имн'и Н'икулд'ан** (З), **Никулд'ен** (Кам). Един от най-големите зимни празници с ясно изразен семеен характер, който е посветен е на св. Николай Чудотворец – покровител на моретата, на моряците и рибарите и се чества на 19.12.

*Според народното вярване: *Ид'ен път свити Никола плул с лотката пу мур'ету. Тук са дигнала гул'ама бур'а. Лодката са прубила и нач'енала да са пъл'ни с уда. Хораата, д'ету плуха сас н'егу, нач'енали да му са присмиат, чи той ништу ни мой да напрай. Тугава свитийа брѣкна с раката в мур'ету, извади ид'ен шаран и запуши с н'егу дупката на лотката* (З).

На Никулден цялото семейство се събира и празнува два дни. Още преди празника най-възрастните мъже тръгват по роднинските къщи да калесват за празничната трапеза. Преди деня жените месят хлябове, един от които е “*никулденски кравай*”, варят жито, готвят постни ястия и пълнени шарани - “*рибници*”. Вечерта на *сухрата* сядат само възрастните – които кадят трапезата, казват молитви и благославят за здраве и плодородие. След вечерята възрастните мъже отиват на гости у други роднини и така до съмване.

Никулайка=*Летан Никулай* (Вч), *Св. Никола л'ет'ан* (З), *Л'ат'ен Никулд'ен* (Куб). Църковен празник на 22.05.

*На този ден се готви курбан, а момите правят *Германчи* – глинено човече, като на главата му слагат венец и женски накити. С него ходят из селото и пеят песни (вече забравени), а жените им дават брашно, сланина и др. Привечер хвърлят куклата в реката – за да вали дъжд и след това си устройват гуляй.

Н'ийатка (Г) – 18.01.

**Са свитава уда за здрави. Ут та свитента уда наливат на гадинти (кукошки, патки, юрдечки, фитки). Бризгат дора и в къшти да бѣди сичку хубаву* (Г).

Одушна = *Одушне* Задушница

Пакалийа = *Св. Богородица* (Куб) 28.08.

Петровд'ен (Кам, Р, Дл, Куб, Кул, Чш), **Петрофд'ен** (А, Кир), **П'итрофд'ан** (З), **Петровден** (Кам, Р, Дл, Куб, Кул), **Путрууд'ен'** (Кр). Черковен празник, посветен на св. апостоли Павел и Петър, честван на 12.07.

*Отбелязва се само като имен ден на Петровците. Сутринта близките и познатите им идват у тях, поливат им да си измият ръцете, даряват им риза и пешкир и им пожелават всичко най-добро.

Пип'еруда л'ада (З), *Пип'еруда л'ату* (Г), *Пеперуда л'ата* (Кам, Дл,), *Пеперуда* (Кр, Чш), *Пеперуда = Герман* (Куб), *Пеперуда л'ату = Герман свети* (Кул). Унаследен от славянското езичество обред за предизвикване на дъжд.

*Темпорално той е фиксиран дотолкова, доколкото се извършва всеки четвъртък от Великден до Русалите, когато малки момиченца ходят из селото и молят Бога за дъжд. Сбират са по 8-9 мумичанца. П'ервуту мумичи – пип'еруда л'ада, сл'едваитити дв'а мумичанца п'ейат п'ес'ан, ошти дв'а утп'ават и три ч'етири мумичанца – циганки. Т'е сбират имиша. Пипирудата га убличат в б'ала рокла, в кулан'а и тургат лилика, на главата и слагат винок и в раката и дават ино видриц'е сас свит'ена уда. Гату фл'ейат в дор, пипирудата распръско: с китката свит'ената уда по дора. С'етн'а застъпо:т ч'етири мумичита – дв'е по дв'е, ина ср'ешту друга, пипирудата стуви ф сирдата и п'ейат п'есн'а, а пак пипирудата пръска свитена уда с лилика по старнити. Мумичанца–циганки ходат пудар т'ах с турбичка, гарн'е, курзинка и збират коту ша им дад'е хаз'айката: прокиш, брашно, маслу, ишумик, сирини и др. Хъту хаз'айката ша им раздава ица, то циганкити не ги зимат – да ни вали дъш с грат. Гату мумичанца:та кончат да п'ейат ут'у:ат у н'акуй дома. Майката упиче н'ешту и ги гуштава. Мумичанца:та са дилът с имиша и парити (З). Сбрануту брашно, сирни, мас, улой гу нос'ат на майката и п'ейат: Пип'еруда л'ату на гор'а са м'ата, дай божи дажд'ец да си руди житу ч'ерну класу, да ми м'еси мама жит'ен пост'ен кравай, п'екани н'едуп'екани, токан нидутокан. Пичът Г'ерманчи, гу кит'ат и гу зариват на край с'елу или гу пускат в удъта (Г)

Русалска нид'ел'а (З), *Русал'ска нид'ел'а* (А), *Русарска нид'ел'а* (Г, Кир), *Русалска н'ед'ел'а* = Русали (Дл), *Зил'ена нид'ел'а* (Т). Първият понеделник след празника Троица.

*Според народните вярвания през Русалската неделя на земята идват *русали* (З), *русари* (А, Г, Кир) – персонифицирани нечисти, вредоносни сили, представяни като свръхестествени същества, чийто пол не е определен. Това поражда редица забрани и обредни действия с предохранителен характер: не се спи през деня, не бива хората да се къпят в река, “иначе русалите ще те вземат”. За да се предпазят хората от русалите навсякъде в къщата се слагат треви, които имат силна миризма – пелин и орехови листа. Не се работи никаква работа нито полска, нито къщна. На Русалити са сбират жини по питнайси-двайси чул'ака. Каздий са готви за празн'ака. Зимат сас с'еб'е си малку уда, йед'ану, в'ину, сладку и са сб'ират в избрану м'асту. Слагат на сухра и нач'еват да празнуват вънка на св'ежий воздух. Кту завали дъш, сичкити са крият в къштити, д'ету натургану многу пилин и накичану с листа ут ор'уф. Ут йед'анту са готви гушки, боп, риба и ошти н'ешту посничку (З). Последния ден на Русалската неделя жените измитат

нахвърляните в къщата треви, а вечерта се устройва изпращане на *русалите*, което е вид гуляй, съпроводен от летни песни.

Сава (З, Г, Куб, Кул) Църковен празник на 18. 12.

**На то празник ништу ни са режи хатъми да ни са мът'ат болни пиленца* (Г).

Софинд'ен = *Проводи* (Кул), *Суфинд'ен* (Р, Дл, Г), *Суфинд'ан* (Куб), *Проуди* (З). Първата събота след Великден. Ходи се на гробището.

**Са прай пар'адук на гробишта. Ходат със л'ан, ица, паски и ги свит'ават, дигат кол'уу за умр'елити. Пудар тва сичкити раздават за свойти умр'ели. Носат йедини за спом'ени. Пудър гробишта кумицата раздава кравай на кръсницата* (Г).

Степановден (Кул), *Ст'ипануфд'ен* (З). Религиозен празник на 9.01.

*На този ден празнуват тези, които се казват Степан, Сутрин рано при именниците отиват техни близки и им поливат вода да си измият ръцете и им пожелават всичко добро, а те от своя страна ги черпят.

Сурма Лазар (З) се празнува в неделя след *Лазаровден// Лазар'ца*. На този ден в с. Заря се извършвало лазаруването, в което са се съхранили персонажите в обреда.

Танасофд'ен (Кир), *Танасуфд'ен* (З) - 18.01.

*На този празник в семействата, където има Танас, се прави семеен курбан, на който се канят и близки роднини.

Тодаро: нид'ел'а (З), *Тодоровска недела* (Куб). Седмица след *Загув'елки*, която започва в събота с *Тодаруфд'ен*.

*През тази седмица всички съдове се почистват от блажното. Тримирилите моми организират хоро. Освен св. Тодор, през тази седмица се чества и Вартоломей.

Тодоровд'ен (Г, Кам, Куб, Кир), *Тодаруфд'ен* (З), *Тодоруфд'ен* (А). Първата събота след *Загув'елк'и* и е посветена на конете.

*Стопаните подрязват опашките и гривите на конете и кончетата. Провежда се *кушийа* 'конни надбягвания'. Момичетата си мият главите, та да им расте косата.

Трифанофд'ен (Кир), *Трифонуфд'ен* (А), *Трифунувд'ен*=*Трифин Зарезан* (Г), *Трифун Заризан* (З, Кам,), *Трифонуйд'ен* (Вч), *Трифанзар'езан* (Р), *Триун Зарезан* = *Трион* (Куб), *Трифон* (Т) Празник на лозарите и градинарите, които са под покровителството на светеца Трифон. – 14.02.

*В Заря е позната следната библейска легенда: *Кту гул'ам маст'ар на лозиту, св. Триф'ун са старайал на лозиту, утр'азо:л старити пръчки и устъал най-новити за нов'а: уражай. Минаала пукрай н'егу св. Богородица и му казала: "Тъй къкту р'ежиш, Трифун'е, мойш да си удр'ежиш нусъ". Пак той и казва: "Тъй къкту ас р'ежа, ни мойа да си удр'ежа нусъ, а пък хъту ша р'ежа тъй, тугава мой"* (З).

Сутринта на този ден лозарите стават рано, нахранват животните, почистват в стопанството, умиват се и си обличат нови дрехи. С бъклицы вино, питка, сирини, потеглят към лозята. Там най-старият и опитен лозар “пудр’азва лозиту”. Орязва старите пръчки от една лоза, свива венец от тях, благославя лозето и пожелава богат урожай през годината, като излива виното от бъклицата в корена на лозата. След него и другите правят същото. Всички с лозови венци по главите, с бъклицы, пълни с вино, се поздравяват с празника. Пожелават си живот и здраве, голяма плодовитост на лозите. Голям срам е за този, който се напие. На този ден виното се пие за здраве, за плодородие.

Троица (А, Кир, Кул), **Тройца** (З, Вч, Кам, Р, Дл), **Света Троица** (Куб). Християнски празник Петдесетница.

**Празднува са Тройца прис 50 д’ена ут В’еликд’ан. У себута пуд в’ечар кусэт с’ано, сбират пилин, чупат клончита ут дрэви: орюх, браз, акац. Ухнас’ат с’аноту и пилина у кэшти, рэсат пу пола, пу зим’ата, клончита тургат пу киштити, пу вартити. На тэс з’ел’ен’ думат русали. На праздн’ака ходат у ч’еркова. За Тройца са пич’е агни, вари са курбан. Ц’ала недел’а ни са мий, ни са п’аре, ни са ший (Вч).*

Южници-верижници (Кул). 16.01.

**Това празник са празнува за здрави на дубитъка. На това д’ен н’е са работи (Кул).*

Целта на предложения текст е да покажем, че етнографските и лингвистични материали от диаспорите допълват част от празнините в историята на българската култура. Необходимо е тяхното ускорено събиране, тъй като по различни причини те са подложени на забравя и дори на пълно изчезване.

ПРИЛОЖЕНИЕ

СПИСЪК НА СЕЛАТА И СЪКРАТЕНТО ИМ НАЗВАНИЕ

В курсив е дадено старото название на селото.

Виноградовка (*Чумлекъой*) – **Вч** – Одеска област, Тарутински р-н

Главани – **Г** – Одеска област, Арцизки р-н

Городне (*Чийишия*) – **Чш** – Одеска област, Болградски р-н

Делжилери – **Дл** – Одеска област, Татарбунарски р-н

Евгеновка (*Арса*) – **Е** – Одеска област, Тарутински р-н

Заря (*Камчик*) – **З** – Одеска област, Саратовски р-н

Каменка (*Таибунар*) – **Кам** – Одеска област, Измаилски р-н

Кирнички (*Фънтъна-Дзинилор*) – **Кир** – Одеска област, Измаилски р-н

Криничне (*Чушмелий*) – **Кр** – Одеска област, Измаилски р-н

Кулевча – **Кул** – Одеска област, Саратовски р-н

Ореховка (*Пандаклия*) – **Ор** – Одеска област, Болградски р-н

Ровное (*Купоран*) – **Р** – Одеска област, Тарутински р-н

Кубей – **Куб** – Одеска област, Болградски р-н

Терновка – **Т** – Николаевска област

ОСНОВНИ ИНФОРМАТОРИ

Бааджи Михаил Михайлович – 73 год., българин, образование 8 кл., Куб.
Бурукова Степанида Ивановна – 80 год., българка, образование 5 кл., Чш.
Граматиц Степанида Николаевна – 60 год., българка, образование висше, Кул.
Дерменжи Елена Николаевна – 80 год., българка, образование 5 кл., Кам.
Димо Надежда Алексеевна – 78 год., българка, образование 7 кл., Т.
Калчева Валентина Ивановна – 76 год., българка, образование 6 кл., Куб.
Кара Екатерина Михайловна – 75 год., българка, образование 7 кл., Куб.
Кисеолар Ивана Василевна – 80 год., българка, образование 3 кл., Р.
Кофова Мария Филиповна – 62 год., българка, образование висше, Кул.
Куруч Прасковия Василевна - 70 год., българка, образование 4 кл., Вч.
Кустурова Елена Николаевна – 56 год., българка, образование средно, Вч.
Милчева Ирина Ивановна - 35 год., българка, образование висше, Чш.
Митител Мария Дмитриевна – 75 год., българка, образование 7 кл., З.
Настрадин Мария Родионовна – 68 год., българка, образование средно, Г.
Пеливан Стефанида Николаевна – 68 год., българка, образование 8 кл., Г.
Попазова Мария Афанасиевна – 82 год., българка, образование 4 кл., Кам.
Сироман Тамара Василевна – 79 год., българка, образование 6 кл., Кам.
Станкова Параска Ивановна – 72 год., българка, образование 8 кл., Ор.
Стоянова прасковия Георгиевна – 74 год., българка, образование 8 кл., Р.
Тодорова Зинаида Василевна – 55 год., българка, образование висше, Кам.
Христоророва Анна Георгиевна – 68 год., българка, образование 8 кл., Кул.
Чебан Александра Николаевна – 78 год., българска, образование 8 кл., Р.
Чолак Мария Михайловна – 70 год., българка, образование средно, Г.
Янева Ангелина Ивановна – 32 год., българка, образование висше, З.

ЛИТЕРАТУРА

Барболова, Колесник 1998: Барболова З, Колесник В. *Говорът на българите в с. Кирнички, Бесарабия*. Одеса: «Астропринт», 1998. // **Barbolova, Kolesnik 1998:** Barbolova Z, Kolesnik V. *Govorat na balgarite v s. Kirnichki, Besarabiya*. Odesa: «Astroprint», 1998.

- Барболова 1999:** Барболова, З. *Българският говор в с. Червоноармейское (Кубей), Бесарабия*. Одеса: «Астропринт», 1999. // **Barbolova 1999:** Barbolova, Z. *Balgarskiyat govor v s. Chervonoarmeyskoe (Kubey), Besarabiya*. Odesa: «Astroprint», 1999.
- Барболова 2013:** Барболова, З. *Българският говор в николаевската Терновка (Украйна)*. Одеса: «Симекс-принт», 2013. // **Barbolova 2013:** Barbolova, Z. *Balgarskiyat govor v nikolaevskata Ternovka (Ukrayna)*. Odesa: «Simeks-print», 2013.
- Валенцова 2016:** Валенцова, М. *Народный календарь чехов и словаков. Этнолингвистический аспект*. Москва: „Индрик“, 2016. // **Valentsova 2016:** Valentsova, M. *Narodny kalendary chehov i slovakov. etnolingvistichestkiy aspekt*. Moskva: „Indrik“, 2016.
- Георгиева 2003 а:** *Лингвостилистический анализ болгарского обрядового текста „коледарска благословия“*. // *Слов`янський збірник*. Вип. X. Одеса: Астропринт, 228-234. // **Georgieva 2003 a:** Georgieva, S. *Lingvostilisticheskiy analiz bolgarskogo obryadovogo teksta „koledarska blagosloviya“*. // *Slov`yanskiy zbirnik*. Vip. H. Odesa: Astroprint, 228-234.
- Георгиева 2003 б:** *Българските народни празници в с. Заря (материали към етнолингвистичния речник на българите в Украйна)*. // *Одеська болгаристика*. Вип. I. Одеса: ОНУ «И. Мечников», 93 - 101. // **Georgieva 2003 b:** Georgieva, S. *Balgarskite narodni praznitsi v s. Zarya (materiali kam etnolingvistichniya rechnik na balgarite v Ukrayna)*. // *Odesyka bolgaristika*. Vip. I. Odesa: ONU «I. Mechnikov», 93 - 101.
- Георгиева 2005:** *Обичаят „коледуване“ и обредният текст „коледарска благословия“ в село Заря, Одеска област*. // *Българска Бесарабия: Проблеми на език и литература, история и изкуство на българите в Украйна и Молдова*. Вип. III. Болград, 39 - 42. // **Georgieva 2005:** Georgieva, S. *Obichayat „koleduvane“ i obredniyat tekst „koledarska blagosloviya“ v selo Zarya, Odeska oblast*. // *Balgarska Besarabiya: Problemi na ezik i literatura, istoriya i izkustvo na balgarite v Ukrayna i Moldova*. Vip. III. Bolgrad, 39 - 42.
- Георгиева 2015:** Георгиева, С. *Българският преселнически говор в село Заря (Камчик), Украйна. Идиолекти. Речник*. Одеса: Астропринт, 2015. // **Georgieva 2015:** Georgieva, S. *Balgarskiyat preselnicheski govor v selo Zarya (Kamchik), Ukrayna. Idiolekti. Rechnik*. Odesa: Astroprint, 2015.
- Колесник 2001:** Колесник, В. *Евгеновка /Арса/. Ономастика. Говор. Словарь*. Одесса: «Гермес», 2001. // **Kolesnik 2001:** Kolesnik, V. *Evgenovka /Arsa/. Onomastika. Govor. Slovaru*. Odessa: «Germes», 2001.
- Колесник 2008:** Колесник, В. *Говорът на българите в с. Криничне (Чушмелий), Бесарабия*. Речник. Одесса: «Друк», 2008. // **Kolesnik 2008:** Kolesnik, V. *Govorat na balgarite v s. Krinichne (Chushmeliy), Besarabiya. Rechnik*. Odessa: «Druk», 2008.

- Колесник, Георгиева 2016:** Колесник, В. Георгиева, С. *Болгарські говірки Півдня України. Хрестоматія.* Тексти. Ізмаїл: «ІРБІС», 2016. // **Kolesnik, Georgieva 2016:** Kolesnik, V. Georgieva, S. *Bolgarsyki govirki Pivdnya Ukraini. Hrestomatiya. Teksti.* Izmail: «IRBIS», 2016.
- Легурска, Китанова 2008:** Легурска П., Китанова, М. *Тематичен речник на термините на народния календар.* София: Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 2008. // **Legurska, Kitanova 2008:** Legurska P., Kitanova, M. *Tematichen rechnik na terminite na narodniya kalendar.* Sofiya: Akademichno izdatelstvo «Prof. Marin Drinov».
- Плотникова 2013:** Плотникова, А.А. *Южные славяне в балканском и общеславянском контексте: Этнолингвистические очерки.* Москва: ИСЛ РАН, 2013. // **Plotnikova 2013:** Plotnikova, A.A. *Yuzhne slavyane v balkanskom i obshteslavyanskom kontekste: tningvisticheskie ocherki.* Moskva: ISL RAN, 2013.
- Топалова 2009:** Топалова, С. *Говорът на село Калчево Болградско, Бесарабия. Речник.* Одеса: «Друк», 2009. // **Topalova 2009:** Topalova, S. *Govorat na selo Kalchevo Bolgradsko, Besarabiya. Rechnik.* Odesa: «Druk», 2009.